

GOVOR KARD. JAKOVA LERCARO O LITURGIJSKOJ OBNOVI

Održao ga je 25. VIII 1969. u Ascoli Piceno na početku talij. liturgijskog tjedna. »NOTITIAE« (rujan - listopad, 375—390) donosi čitav »zbog auktoriteta, iskustva, znanja i pastoralnog shvaćanja govornika«. Ujedno ističu da govor dobro rasvjetljuje neke aspekte današnje liturgijske obnove kao i načine i stavove prikladne za svećenike i vjernike kako da je prihvate i provedu.

Ovdje je slobodan — zbog osebnog stila govornika — i ponešto skraćeni prijevod.

Ne mislim iznositi sve što je od god. 1964. mudro i auktoritativno učinjeno na provođenju saborske Uredbe o sv. bogoslužju. Potertat ću samo prosvjetljenu i ljubavi punu pomniju i napor kojim je ta zadaća započeta i nastavljena. Pothvat su spremili u ljubeznoj suradnji pastiri i stručnjaci. Danas već vidimo obrise konačne slike koji nam dozvoljavaju da i prije-svršenog posla uživamo neka njegova odlična ostvarenja.

Ovim govorom želim vas samo upozoriti na neke stavove kojima Božji narod može i treba da prihvati liturgijsku obnovu. Prije toga bi trebalo pogledati stanje kakvo je u tom pogledu kod nas bilo prije g. 1964. Onda bismo pravilnije prosuđivali pohvalan trud mnogih, a naročito bismo objektivnije ocjenjivali duhovno bogatstvo, prisnu i unutrašnju ljepotu, ljudsku ozbiljnost i evanđeosku plodnost liturgijske obnove.

Iako izgleda daleko, ono doba ispada u naše vrijeme koje smo mi proživjeli, mnogi od nas vrlo mučno. Koliko god smo se zalagali u liturgijskom apostolatu, neshvaćenom i osporavanom, nikada se nismo mogli nadati da ćemo doživjeti kad će ono stanje biti auktoritativno nadmašeno i skoro preokrenuto. Ne mogu a da sa sjetom ne mislim na one koji su prvi učinili da sam se zaljubio u svetu liturgiju... Kao same od sebe dolaze na um Gospodnje riječi: »Blago vašim očima jer vide i ušima jer čuju! Zaista, kažem vam, mnogi su proroci i pravednici željeli vidjeti što vi vidite, ali ne vidješe; čuti što vi čujete, ali ne čuše« (Mt 13, 16).

Ipak, to brzo mijenjanje duhova i oblika, to pridruženje četâ novih apostola staroj šačici pionira, i to iz krugova koji su bili manje osjetljivi i dapače protivni liturgijskom pokretu — ponešto me zbunjuje. Može se valjda i opravdati ta pojava obična u ljudskoj naravi, ali je moja strepnja opravdana i iskustvom svagdanje stvarnosti.

S te stvarnosti započinjem svoje opaske i upozorenja.

I

Saborska liturgijska Uredba u br. 37. i 38. pripušta i izričito odobrava ono što nazivamo *gipkošću* u svetim obredima jer predviđa pojedina prilagođavanja raznim narodima i krajevima. Smiju se vršiti i pokuši, ali od nadležnih krajevnih vlasti po ovlaštenjima koja daje Apostolska stolica. Posebno se spominju prilagođavanja moguća u knsnom obredu (65) i u pjevanju (119). Uza sve to se saborska Uredba ne udaljuje od općeg načela koje je ovako izraženo u čl. 22: »Uređenje svete liturgije ovisi jedino od crkvene vlasti koju posjeduje Apostolska stolica i, prema odredbama prava, biskup. Na osnovu pravnih odredaba imaju, u određenim granicama, vlast u uređivanju liturgije i nadležne, zakonito ustanovljene biskupske konferencije različite vrste. Stoga neka nitko drugi, pa ni svećenik, u liturgiji po svom nahođenju bilo što ne doda, ukine ili mijenja«.

Nadodat ću da to nije rečeno i određeno zato da se spasi ostatak ritualizma ili juridizma koji bi sabor bio htio sačuvati usprkos svojih obnoviteljskih namjera, nego znači posvemašnje prijanjanje uz teološka načela koja, iako ukrajtko, donosi 1. glava Uredbe. Tu se djelo ljudskog otkupljenja i savršenog slavljenja Boga, što ga je izvršila utjelovljena Riječ nadasve svojim vazmenim otajstvom, iznosi — i to riječima koje zaista rasvjetljuju predmet — da to djelo nastavlja »divno otajstvo čitave Crkve« (čl. 5) koju Krist sebi pridružuje za posvećivanje ljudi i za savršeno štovanje Oca.

Djelo Krista Svećenika i njegove Crkve, njegova tijela, liturgiju se ne može prepustiti samovolji ili domeni pojedinaca. Krist je svoje djelo povjerio apostolima i prema tome, poslije njih, zakonitom apostolskom nasljedstvu. Načelo o gipkosti u liturgiji ne odobrava i ne ovlašćuje bilo kakvo mijenjanje u obredima i obrascima koje bi izvršili pojedinci ili skupine koje za to nisu ovlaštene.

Danas mnogi upravo navaljuju tražeći da se omogućiti stvaralaštvo u liturgijskom slavljenju, naročito u tekstovima. Navode da stalnost tekstova ne dopušta da posve srastu s okolnostima, s duhovima i sa zahtjevima zajednice koja nastaje u naše vrijeme na nekom određenom mjestu. Pojava je, sigurno, zanimljiva i rekao bih da ima u njoj vidova koje zaslužuje istaći. To naročito vrijedi za onoga koji je u povijesti liturgije istražio mnogovrsnost njezine dokumentacije i još više ispituje duh koji na to potiče, a uz to je u psihologiji i sociologiji Božjeg naroda zapazio čvrste i sigurne znakove sazrele svijesti i savjesti.

U tim je slučajevima ikatkada i neovlašteno uvođenje novotarija pridonijelo i pospješilo zgodne auktoritativne odredbe. One bi ipak bile bolje gledane i primljene da su se — iako pripremljene studijem i požurivane dokumentiranim traženjem — možda pojavile kao slobodan i sazreo izraz crkvene zajednice koja se, naravno, izražava redom svojih organa. Na taj je način nova odredba primila izgled liječnja ili dobrohotnog odobrenja samovoljno uvedenog stanja. A kad se to dogodi, lako se javljaju suprotna reagiranja, i u Crkvi nastaju razni režimi. Kad manjkaju razlozi kako ih je naveo sabor, onda takav postupak nije ni lijep ni koristan za onaj duh jedinstva koji će uvijek ostati, uza svu raznolikost, bitna oznaka Crkve.

Dobro mi je poznato da se to stvaralaštvo poziva na saborsku Uredbu koja da odobrava da se nadmaši njeno slovo, dapače se općenito zna pozivati na koncilski duh. Ali upravo u vezi s koncilskim duhom treba žaliti da ga mnogi zlorabe i da se s njim pogrešno usklađuju. Oni od sabora uzimaju samo ono što može služiti u prilog njihovih omiljenih gledišta zaboravljajući ili zanemarujući saborski kontekst u kojemu treba čitati i shvatiti i pojedine saborske upute.

A da ostanemo kod liturgijske Uredbe, uz pozivanje na njezin duh protiv njenog slova izričito se još spominje da je i Vijeće koje Uredbu provodi postupilo protiv slova koncilskog teksta, i to u više slučajeva, a *naročito što se tiče upotrebe živog jezika*. To se može i reći, ali je sigurno i to da je u nadvisivanju slova zakona odlučivao upravo duh cijele obnove a to je puno i svjesno sudjelovanje puka u liturgijskoj radnji. Ako stvar pošteno ispitate, samozvane novatore, na koje se ovdje tužim, ne vodi onaj zahtjev što ga je osjećalo i slijedilo Vijeće. Radije je to kod njih osobni

ukus ooga što se sviđa, što se čini lijepim, što zavodi, što je novo... A očito je da se pod tim ukusom javlja individualistički osjećaj i često napast posvjetovnjačenja što je danas izvanredno zavodljivo.

Još više od discipliniranog vida — koji je očito negativan — treba kod neopravdanih zahtjeva stvaralaštva istaknuti pogibelj koju ne izmišljam a sastoji se u vraćanju k individualizmu. Time se dosljedno ide i k nijekanju dubokog smisla liturgije koja je po svojoj naravi i biti molitva i radnja komunitarna, dakle *cijele Crkve s njezinom Glavom Kristom*. Kao takva je prisutna i djelotvorna i u najskromnijem sastanku župske mise...

Zaboravlja se da je upravo individualistički duh renesanse umrtvio liturgiju oduzimajući je od shvaćanja i sudjelovanja puka koji onda više nije osjećao prisno kršćansku ljepotu zajedništva u vjeri i ljubavi koje u ime presv. Trojstva okuplja nazočne oko knjige i oltara. A kad je puk bio isključen od svakog sudjelovanja, raspršio se u mnoštvo individua noseći sa sobom katkada i šiljak egoizma. Lišen autentične Božje riječi i odstranjen od oltara potražio je nedostatan surogat u privatnim pobožnostima a često i u pobožnjaštvu. Taj je surogat bio toliko manjkav da je, općenito uzevši, pobožnim dušama zatvarao i sam pogled na strašne socijalne probleme.

Meni se čini da se najdublja takva zasjeda krije u zahtjevu samovoljnog uvađanja novotarija preko ili protiv slova liturgijskih pravila.

Ono što me najviše i s pravom straši jest činjenica da takvi najsmioniji i najopasniji pokušaji — barem u Italiji — ne dolaze od onih krugova koji su već cijelo stoljeće čeznuli a zatim, i usred svakovrsnog protivljenja, uzgajali blagoslovljenu klicu koja je konačno procvatela u saborskoj Uredbi, nego od krugova koji su se do god. 1963. pokazivali matražni i neraspoloženi prema liturgijskoj penetraciji. Krugovi koji se do jučer nisu pokrivali krunicama, litanijama i makar katekizamskim formulama — uključivši i sedam glavnih grijeha i grijehe proti Duhu Svetome i još one koji vapiju osvetu pred Božjim licem pa posljednje stvari a na Veliki su četvrtak držali 12. četvrtak sv. Rite — ti isti sada prilično drsko prelaze preko obrazaca i odredaba misala da slijede svoj ili tuđi ukus. O tom ukusu, kao o bilo kojem ukusu, ne želimo raspravljati, samo ćemo reći neka ga drže

za svoju porabu, za svoju više ili manje prosvijetljenu pobožnost. Ali neka ne traže da ga nametnu Božjoj Crkvi koju posvećuje svećenička služba.

Još je veća pogibelj što se hoće *sekularizirati* i liturgiju koja je, kako kaže Uredba (7), »*svet čin u najpotpunijem smislu riječi*«. To je zasjeda naših dana, i ona se katkada slabo oslanja na krivo shvaćanje ili, bolje, na izopačenje koncila. Nastoji se desakrirati svećeništvo, Crkvu, evanđelje... humanizirati otkupljenje svodeći ga na nekakav socijalni humanizam.

Sekularizacija je imala svoju teologiju u naučavanju o »smrti Boga«. Ima svoju sveopću praksu u pokušaju da učvrsti ljudsku zajednicu u miru i pravdi bez vertikalne komponente, tj. bez ikakve veze s Bogom. U crkvenim krugovima nalazi svoj izražaj kontestacijom protiv bitne sakralnosti svećeništva i, dosljedno, njegova djelovanja...

Odatle nastaju simpatije za liturgijske novotarije koje nastoje misli pružiti ambijent i tok posve ljudskog čina: bilo koji prostor, običan stol na kojemu se dими noćna svijeća, čaša, civilno odijelo, muški i ženske... Počinje se kao u restoranu s međusobnim predstavljanjem. Mjesto Božje riječi, vrijedne svakog štovanja, čitaju se dnevne novosti iz štampe, a homilija je komentar u obliku razgovora... Ne stižu svi dotle, ali cilj nisu nikad tvorile međustanice, i sudbonosno je da onaj koji krene tim putem da njih i nastavlja... *Hoćemo li onda evangelizirati svijet ili radije posvjetovnjačiti evanđelje?* »A ako sol izvjetri, čim će se ona osoliti?«...

Dobro mi je poznato da se i ovdje — uzimajući od sabora samo onoliko koliko se čini da potvrđuje vlastite stavove — pozivaju na prisutnost karizmi u crkvenoj zajednici i na sudioništvu svega Božjeg puka u Kristovoj svećeničkoj i proročkoj ulozi. Međutim, treba reći da karizme općenito i proroštvo posebno nisu u Crkvi nikada nedostajali. Zaista se ne može prihvatiti mišljenje da je Duh Sveti bio u zaleđenju npr. u stoljećima poslije Tridentskog koncila... A ipak, i u tim istim stoljećima (u kojima se opaža jasno djelovanje Duha Božjega koji je uzdizao svece i učitelje) nisu manjkali nedostaci. Među njima je bilo upravo zatvaranje pred liturgijom (koje je tištilo i naše vrijeme, i nasuprot kojega je isti Duh, nakon polagana i trudna dozrijevanja, podigao i provodi koncilsku reformu. Može se dakle i mora pripustiti obilno prisustvo karizmi kao i djelo-

vanje proroštva, ali nije rečeno da je ovaj ili onaj pokret dar Duha i od njega usmjeren. I danas, kao i u korintskoj općini, apostol je onaj koji će pružiti kriterij za naspoznavanje duhova i srediti njihovo korištenje. Da zaključim, upravo autentičan nauk o karizmama — kako ga iznosi Pavao — opet nas vodi na jasan stav Uredbe: »Neka nitko, pa ni svećenik, u liturgiji po svom nahodaenju ništa ne doda, ukine ili mijenja«.

(Slijede tri konkretna primjena kod kojih se kardinal potanje zaustavio jer da najčešće pružaju napast za samovoljno uvađanje novotarije: kod homilije, kod sveopće molitve i kod zaključka mise. Ukratko: poželjno je da se propovijedi spremaju ekipno, i ne samo sa svećenicima nego i s laicima, ali se ipak homilija, a još manje dialog kod oltara, ne smije prepustiti samim laicima. To vrijedi i onda kad bi možda, neki prisutan intelektualac bolje govorio od skromnog župnika, kao što ni najslavniji jurista ne može zamijeniti jednostavnog provincijskog suca u izricanju presude. Predviđeno je da se u sveopću molitvu može unijeti jedan ili drugi zaziv prema prilikama i potrebama dotične misne zajednice, ali se kardinal pozvao i na svoja opažanja: ako se sastavljanje čitave sveopće molitve svaki put prepusti misniku ili, još gore, vjernicima, redovito se izrodi u individualizam. Za završetak je mise kardinal pozdravio novi Red mise koji omogućuje da se poslije što kraćih obavijesti Božji narod otpusti na više načina, ali uvijek kako odgovara sakralnosti izvršenog čina).

II

Preostaje mi da dadnem poneki pozitivan mig za prisno provođenje reforme. Čini mi se da se u prvom redu traži velikodušan napor onih koji — ako ne iz svojevrstne duhovne lijenosti koja bježi pred zahtjevom da se revidiraju vlastiti stavovi i nadmaše zastarjele navike — barem iz nerazborita prijanjanja uz periferične elemente liturgije kao što je latinski, pjevanje, krajevne tradicije a nadasve osjećaji i sentimentalizam, otežu — po neki put i tvrdoglavo — da sačuvaju oblike iz prošlosti. Tako postupaju sa smještajem oltara, s njegovim namještajem, sa svetim ruhom, s jezikom, sa sudjelovanjem vjernika koje ne potiču a u stvari ga katkada i odbacuju, s nametljivom muzikom koja nadmašuje liturgijsku radnju i riječ ili otuđuje od liturgijskog vremena ili od svetog čina, s nekim posebnim obredima.

Mnogo treba paziti, kad se provodi reforma, da se sveti obred prezentira dostojno. Neka mi se ne uzme za zlo ako kažem da je za *pretkoncilska liturgijska ostvarenja*, više od nemogućnosti da ih se razumije i kod njih sudjeluje, skoro uvijek manjkao onaj dekor što ga kult Bogu uvijek traži. A posebno se to traži danas kad je tehnički napredak stvorio nove prilike. I najudaljenijim i najjednostavnijim ljudima po poljima i gorama kino i televizija otkriše umijeće kako se prezentira... Mislim na dekor svetog ambijenta, pjevanja, ruha, namještaja, poslužitelja, pjevanja, recitacije, kretanja, držanja. Dekor iz kojeg odsijeva prisan i dubok osjećaj te sazrela svijest da Crkva u svetoj liturgiji, a posebno u misi, dostiže vrhunac svoje spasonosne djelatnosti i crpi s izvora svih svojih energija. »Vrhunac i izvor — culmen et fons«, kako je naziva sabor — za koji nije suvišna nego upravo nužna svaka pažnja na pojedinosti. Stoga nema ni uzroka ni izlika da se obred grdi i krpi (»strapazzare«), kako se je nekada govorilo, a isto tako da se još popušta gorim i preživjelim običajima.

Dužan i pastoralno nenadoknativ smisao za dekor očito traži velik napor osobne pripreme. Isto tako traži mnogo rada oko pripreme vjernika i posebno suradnika: službenika, čitača, pjevača... Ne bih htio da me se krivo shvati s obzirom na ministrante, ali moram odlučno reći da se barem služba čitača povjeri kome mlađiću ili starijemu. Po mogućnosti treba nastojati da su dotični prošli barem kakvu školu izgovaranja. A svakako neka se i malenima ucijepi osjećaj kako je velika njihova uloga. Natuknuo sam tu pojedinost s namjerom da reknem kako u liturgijskim činima nije više moguće popuštati sentimentalnim motivima, kuriozitetima ili tradicijama koje su uostalom prevladane na svim područjima života. A u svakom su slučaju nesposobne da odgajaju k istinskoj religioznosti koja bi se svidjela Bogu Ocu i izgrađivala sinove.

Da liturgijska obnova ne zastane na ritualizmu nego da — prema proročanskoj misli sv. Pija X — postane odlučujućim čimbenikom zaista kršćanskog odgoja, nadalje je potrebno da samu obnovu u zajednicu vjernika uvede *savjesna kateheza*. Ona neće spriječiti samo izvanjsko sudjelovanje, nego će saopćiti duh i omogućiti svjesno, puno i pobožno sudjelovanje. A najviše je poželjno da izvođenje obnove Božji narod učvrsti u vjeri i da ga sjedini u ljubavi.

Tko je s ljubavlju pratio i studirao dokumente koji su već malo-pomalo uveli i osvjetlili nove obrede, sigurno mu nije izbjeglo divno bogatstvo kateheskih elemenata koje oni sadrže i pružaju. Obnovljeni obredi snažni su i po svojim akcijama koje rasvjetljuju i djeluju. Ono što bi do jučer, zanemarujući i ne poznavajući liturgijske čine, marljiv vjernik naučio na teorijskom planu, često suhom i teškom i odijeljenom od stvarnosti, danas, ako samo malo otvori oči i uši a još bolje ako razveže jezik za izgovaranje i pjevanje, to nauči i usvoji preko stvarnosti koje angažiraju čitavo njegovo biće: tijelo i duh, osjetila, razum, osjećaje i volju. Zaista, neshvatljiva bi bila krivnja pastira koji na dohvatu ruke ima tako bogate i ugodne pašnjake, a on bi, u svojoj nemarnosti odbio da na njih vodi svoje stado.

Svećenicima bih želio saopćiti ovo svoje uvjerenje: nikada neće na zemlji dovoljno blagoslivljati čas kad su se čestito i s povjerenjem približili liturgiji te kad su je ozbiljno i prisno približili zajednici. To je moje iskustvo koje proživljavam već godinama i svakog mi se dana čini življim i utješnijim.

Ni najvrsnija kateheza, usuđujem se reći, ne bi bila dovoljna za istinsku primjenu reforme, ako ne bi preko inteligentnog liturgijskog sudjelovanja vodila do sazrijevanja dubokoga i autentičnog osjećaja crkvene zajednice. Obnovom treba doći do toga da se osjeća i proživljava nadnaravno sjedinjenje obitelji Božje djece u vjeri i ljubavi. Takvo će sjedinjenje biti onaj divan plod najizvrsnijeg liturgijskog slavlja koje se sastoji od euharistijskog sastanka, a on je korijen od kojega se hrani kršćanska zajednica i osovina o koju se drži njezin život.

O tome nam svjedoče Djela apostolska kao i svi novozavjetni i poapostolski spisi i sa svom nam sigurnošću govore o tom dragocjenom bogatstvu liturgijskih sastanaka: Sastojalo se od slušanja naviještane Božje riječi odakle izvire vjena, i od lomljenja Božjeg kruha na oltarnom stolu. Takvi su sastanci od mnoštva vjernika tvorili jednu dušu, jedno srce, jedno tijelo. Iz sv. Pavla i iz misnih anafora se vidi da su tako u Jeruzalemu nastale bratske gozbe i sakupljanje za potrebne. To je navelo Tertulijana da zapiše: »Ne ustručavamo se izmjenjivanja dobara; kod nas je sve zajedničko osim žena« (Apolog. 39). A Didahè izvodi logički zaključak: »Ako međusobno dijelimo nebeska dobra, kako ne bismo s potrebnima dijelili zemaljska dobra?«

Liturgijsko sudjelovanje treba dovesti na socijalnu ali nadnaravnu razinu, da ono postane, prema odredbi sabora, zaista »puno«. Okupljena se zajednica mora osjećati kao Božja obitelj: radosti i boli treba porazdijeliti, potrebne treba stvarno pomoći, i to osjetljivom žrtvom u svjetlu vječne riječi i u snazi Kristove žrtve. Previše smo se obikli na individualističko prisustvovanje, ne duša i srdaca nego brojeva, čak do te paradoksnе točke da se nađe onih koji se tuže da ne mogu moliti jer je oko njih mnogo osoba koje mole. Provalija je to u koju se pada kad se zaboravi Boga, jedino očinstvo koje omogućuje da se priznajemo braćom bez razlike na boju, klasu, kraj. To je egocentričnost koja Boga ostavlja u sjeni, ako ga još i ne odbaci.

Velik će to biti napor i traži srazmjernu duhovnu pripremu, traži od svećenika istinsko nadahnuće ljubavi, posvemašnje odvajanje od stvari i velikodušno zalaganje. Nadasve traži nadnaravni duh koji će u svećenika i oko svećenika opet unijeti Boga, njegovo svjetlo, njegovu akciju, njegovu ljubav. Na taj će se način te stvarnosti osjetiti već u akciji pastira koja će sama po sebi uplivati da obitelj vjernika bude njom prosvijetljena i prožeta...

Potreban je, dakle, nadnaravan život prezbitera. Ne njegovo posvjetovnjačenje i sekularizacija, nego produbljenje puno ljubavi koje će se postići i braniti nutarnjim životom. Tada će se liturgijski čin pripremati u šutnji, u sabranosti, u trajno prakticiranoj molitvi bez odstupanja. A sve to s uvjerenjem; što ga je potvrdio sabor, da se savez naroda s njegovim Bogom ne promiče i da se veze između Božjeg naroda ne učvršćuju nego kad se zadržavamo na Sinaju u otajstvenom ali plodnom i preobražujućem slušanju Božje riječi koja jedina stvara i daje vječni život i uskrsnuće.

Priredio o. M. K.

KAKO ODGOJITI PASTORALNU LJUBAV PREMA BUDUĆEM STADU

Odgoj duhovnih pastira, po uzoru Dobrog Pastira, nije briga Crkve samo od jučer nego od njezina početka. Sam je Krist usmjerio odgoj apostola »pastoralno« rekavši im kod izbora: »Učinit ću vas ribarima ljudi« (Mat 4, 19). Sveti Pavao piše »Pastoralne poslanice« da pouči Timoteja i Tita o duhovnoj pastvi. U Crkvi se uvijek vodilo računa da budući svećenici budu i pastoralno formirani.